

İSTANBUL'DA TANGO

MURAT BELGE

I. Dünya Savaşı'nın ardından önce Avrupa'ya sonra Pera (Beyoğlu) yoluyla İstanbul'a buradan da Türkiye'ye yayılan tangonun Arjantin'de Buenos Aires'in yoksul mahallelerinde doğmuş bir dans olduğunu bilmeyen yoktur herhâlde. Amerika zencilerinin cazı, Anadolu Rumlarının rebetiko-su, Lizbon yoksullarının fadosu gibi, tango da bir "aşağı sınıf" müziğiydi. İspanyol müziğinden, Küba'nın "habanera"sından, benzer geleneklerden yararlanmıştı, büyük bir ihtimalle. Her sanatsal biçimin arkasında birçok farklı geleneğin bileşimi bulunur. Ama sonuç olarak da kendine özgüydü, benzersizdi.

Tangonun XIX. yüzyılın son yirmi, otuz yılında biçimlendiği tahmin ediliyor. Dediğim gibi, tango, Buenos Aires'in arka mahallelerindeki batakhanelerde serpilmiş bir müzik ve başından beri bir dans. Müzik olarak da, dans olarak da, içine doğduğu dünyanın belli başlı özelliklerini yansıtıyor: "maço" tarzıyla, enerjisiyle. Zaten bu "maço" deyimini de İspanyol dilinden dünyaya yayılmış bir kavram değil mi?

Birçok müzik türü böyle "yeraltı"nda doğar; bir zaman sonra egemen, kibar sınıflarca öğrenilir, onların da ilgisini çekmeye başlar. Bu, çok zaman, bir süre içinde dünyaya da yayılabileceğinin işaretidir. Nitekim yukarıda saydığım türler, başta caz, hep böyle bir seyir izledi. Tango, belki aynı zamanda bir dans olduğu için, bütün dünyada popüler oldu. Birçok ülke, Arjantin'den aldıklarıyla yetinmeyip kendi tangolarını da bestelemeye başladı.

Arjantin'in büyük tango sanatçısı Carlos Gardel'dir. Gardel 1890'da, Toulous'ta gayrimeşru bir çocuk olarak doğdu. Bir süre sonra anne-

si Arjantin'e göçünce o da Buenos Aires'te büyüdü. Yalnız Latin Amerika'da değil bütün dünyada tanındı ve sevildi. Amerika Birleşik Devletleri'ni ve çeşitli Avrupa ülkelerini (başta Paris) sık sık ziyaret etti. Tango, I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Avrupa'da popüler olmuştu. Gardel onu daha da fazla sevdirdi. 1935'te, Kolombiya'da bir uçak kazasında öldü. Genç yaşta gelen bu trajik ölüm popülerliğini de arttırdı.

Avrupa'ya gelen tango, burada kendini hayli değişik bir ortamda buldu. Sert hareketler yapan apaşlar değil, hülyalı beyler ve hanımlarla karşılaştı. Böylece yumuşadı ve kibarlaştı. Bazı ülkelerde, örneğin Finlandiya'da, neredeyse yerli bir müzik türü gibi kucaklandı. Alman, Fransız, Rus ve İspanyol tangoları oluştu. Türkiye ve Yunanistan da geri kalmadı. Hatta Magrep ve Lübnan'da Arap sanatçılar da Arapça tango söylediler (Cezayirli Yahudi Lili Boniş gibi).

Türkiye'de ilk tango bestecisi Necip Celal Antel (d. 1908-ö. 1957) olmuştur. Bu ilk beste Türkiye'nin en güzel tangolarından biri olan "Mazi"dir. İlk plağı yapılan tangoyu ise, Türkiye'nin öteki ünlü tango bestecisi Fehmi Ege (d. 1902-ö. 1978) yazmış, Seyyan Hanım da plağa okumuştur: "Mehtaplı Bir Gecede". Aslında bu ikisinden de önce, Muhlis Sabahattin'in bestelediği "Tango turque" vardır, ama o sadece enstrümantal olmak üzere bestelenmiştir (Bunun gibi bir de "Valse İstanbul" yazmıştır).

Osmanlı'nın son yıllarında başlayan Batılılaşma hareketi doğal olarak musiki alanını da etkilemişti. Arjantin'de Buenos Aires'te tango yavaş yavaş şekillenirken İstanbul halkı da "kanto"yu icat etmişti. Kanto, Direklerarası'nın tiyatrolarında "piyes"ten önce söylenen ve "avam"a hitap ettiği düşünülen bir türdü. Söyleyenler gayrimüslimdi. Çünkü kantonun aynı

zamanda "ahlak dışı" olduğu düşünülüyordu. Öyle veya değil, kanto çok popülerdi.

Tango da popüler oldu. Ama onun doğrudan hitap ettiği kesimin kanto sevenlere kıyasla daha az "avam" olduğu da herhâlde söylenebilir. Tango daha çok, bir şekilde, bir "Batı ürünü", buralara Batı'dan gelme bir müzikti. Ayrıca da, bir "dans"tı. Dans ise, o "avam" kesiminin bilmediği ve öğrenme konusunda da çekingen davrandığı bir şeydi. Onun için tangonun başından itibaren daha "elit" bir havası oldu.

Yalnız Türkiye'de değil, her yerde, Avrupa'da, tangonun Arjantin'deki tango olmaktan çıktığına değinmişim. Bu, bir tür "sınıf atlama" durumu olarak değerlendirilebilir. Bir "âşıkane" tavır gene vardı ki, Clemenceau da tango yapanları bir süre süzdükten sonra "Neden ayakta?" diye sormuştu yanındakilere. Ama Avrupa'daki "sarılışma" Arjantin'deki gibi sert ve maço olmadığı gibi, öylesine açıkça cinsel imalı da değildi; daha romantik bir cinselliği ya da âşıkaneliği vardı. Bu bekleneceği üzere, Türkiye'de de böyle oldu. Hatta Türkiye'de romantik-cinsel tarz da epeyce bir törpüledi. Kaçgöçten yeni çıkmış bir toplumda başka türlü düşünülemezdi. Zaten "dans" kendisi, başlı başına, bir hayli yeni bir olaydı. Köçek ya da çengi, rakkase vb., bir profesyonelin dans etmesini seyretmeye alışık olan Türkler, kendileri dans etmeye (bir erkek ve bir kadın bir arada!), gene de kolay alıştılar. "Dans hocalığı" diye bir meslek oluştu. Gayrimüslim azınlıklardan, belki en çok da Ermeniler arasından çıkan "dans hocaları", kentten hemen hemen her yerinde "dans mektepleri" açtılar. Bu mekteplerde öğrenilen danslar arasında en fazla önem verileni, şüphesiz, tangoydu. Tango, "partner"le yapılması en fazla stratejik önem taşıyan dans olmanın yanı sıra, seyre-

denlere marifet göstermeye de çok yatkındı. “İyi dans eder.”, “Tangoda çok iyidir.” gibi referansların “sosyete hayatı”nda ağırlığı vardı.

Dolayısıyla tango, sınıfsal bakımdan uygun düşenler arasında hızla yayıldı; büyük kentlerin dışına da taşdı. Taşarken şüphesiz “avam”laşmadı. “Mahfel” denen yerin müdavimler çevresinin dışına pek çıkmadı. Gene de, Çankırı’da ya da Samsun’da ya da Denizli’de, “komparsita”sız başlayan düğün ender görülürdü. Bunu da gelinle güveyin başlatması beklenirdi.

Ama tabii, tangonun en büyük kahramanları, tangoları söyleyenlerdi. İlk büyüklerin başında İbrahim Özgür geliyordu. Gençliğinde doğu ülkelerini gezmiş, Hindistan’da bulunmuş, hatta arada bir “begüm”le bir gönül macerası yaşamıştı. Türkiye’de çok sayıda plak doldurdu, daha çok Fehmi Ege ile çalıştı. Galatasaray’da, Yeniçarşı Sokağı’nda, “Özgür Bar” adında bir gece kulübü açıp çalıştırdı. Kalp kriziyle ölmeden kısa bir süre önce Fehmi Ege’ye mektup yazmış, “Tangoları sen besteledin ama ben söyledim, onun için bütün aşk mektupları bana yazıldı.” demişti. Haklıydı.

Kadınların başında Seyyan Hanım geliyordu. O evliydi ve son derece mazbut bir hanımefendiydi. Her yıl bir ay kadar bir süre İstanbul’a gelir, stüdyoda önlü arkalı on plak doldurup dönerdi. Onun için tango sevenler onu hiç görmediler, ancak plaklarını kapışabildiler. Gülriz Sururi’nin annesi Suzan Lütfullah da tango plakları doldurmuştur. Münir Nurettin’in bile bir tango plağı vardır.

Daha genç kuşaktan Celal İnce Türkiye’de epey popüler olduktan sonra Amerika’ya gitti ve hayatının büyük bir kısmını orada geçirdi

Necip Celal-Fehmi Ege kuşağından sonra Türk tangosunun en sevilen bestecisi Necdet Koyutürk (d. 1921-ö. 1988) oldu. Onun çok popüler tan-

gosunu söyleyen Şecaattin Tanyerli de bu dönemin önde gelen solistiydi. 1960’lardan sonra Türkçe tango ve genel olarak tango, çekiciliklerini kaybettiler. Rock müziği gibi yeniliklerin yanı sıra tango gibi bir dansı mümkün kılan hayat tarzı da ortadan kalkmıştı. Ama tango gibi milyonlarca insanın gönlünü, sevgisini kazanmış bir musiki türünün büsbütün unutulması da olacak şey değil. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de tangoyu sevmeye devam eden kişiler var. Bunlar ayrıca dernek de kuruyor, tango zevkini kolektif bir çabayla diri tutmaya çalışıyor. Türkçe tangodan başka Arjantin tangosunun meraklıları da var. Ama bu gibi çabalar ne kadar olursa olsun, tango artık “nostalji” kelimesine değmeden dinlenen bir musiki değil.